

9. Чувилен А. А. Законодательство уточнено / А. А. Чувилен // Советская милиция. – 1983. – № 4. – С. 34.

10. Приміч І. Запобіжний захід – взяття під варту / І. Приміч. // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 6. – С. 66.

11. Губська О. Взяття під варту як запобіжний захід у світлі

національного та міжнародного законодавства. / О. Губська // Адвокат. – 2007. – № 3. – С. 8–10.

12. Попелюшко В. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування / В. Попелюшко // Адвокат. – 2012. – № 9. – С. 4.

УДК 343.98

МІЖНАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Даньшин М.В., д. ю. н., доцент, професор
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

В статті досліджено співвідношення кримінального права й криміналістики та встановлений їх інтегративний зв'язок на тлі вивчення одного й того ж об'єкту пізнання, проте у різних аспектах. Зв'язок кримінального права і криміналістики визначається тим, що ці науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає злочинна діяльність. При цьому пріоритетність належить кримінальному праву, оскільки саме там формується поняття злочину взагалі і поняття злочинів окремих видів. Принципово важливими для криміналістики є кримінально-правові категорії «склад злочину», «спосіб злочину», «співучасть у злочині» та ін., які є визначальними для багатьох теоретичних положень криміналістики.

Ключові слова: злочин, наука, кримінальне право, криміналістика, зв'язок, тенденції.

В статье исследовано соотношение уголовного права и криминалистики, установлена их интегративная связь на основе изучения одного и того же объекта познания, но в различных его аспектах. Связь уголовного права и криминалистики определяется тем, что эти науки имеют один общий объект изучения, которым является преступная деятельность. При этом приоритет принадлежит именно уголовному праву, поскольку именно оно формирует понимание преступления вообще и определения преступлений отдельных видов. Принципиально важными для криминалистики являются такие уголовно-правовые категории, как «состав преступления», «способ преступления», «соучастие в преступлении» и многие другие, в той или иной степени определяющие многие теоретические положения криминалистики.

Ключевые слова: преступление, наука, уголовное право, криминалистика, связь, тенденции.

Danshin M.V. THE INTERSCIENTIFIC RELATIONS CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

Studied the relation of criminal law and criminology, set their integrative relationship based on the study of the same object of knowledge, but in its different aspects. Communication Criminal Law and Criminology by the fact that these sciences have a common object of study, which is a criminal activity. At the same time the priority belongs to criminal law because it is it creates an understanding of crime in general, and the definition of certain types of crimes. Fundamentally important for forensics are those penal category as «the offense», «method of crime», «complicity in the crime», and many others, to a greater or lesser extent, is determined by many theoretical principles of criminology.

Key words: crime, science, criminal law, criminology, communications and trends.

Постановка проблеми. В умовах трансформації злочинності, реформування органів кримінальної юстиції, оновлення кримінального процесуального законодавства України, актуальними є питання консолідації зусиль теоретиків та практиків з протидії злочинності з метою її забезпечення гідним арсеналом можливостей. І тут вирішальну роль відіграє здатність науки, насамперед криміналістики, відповісти на всі виклики сьогодення, правильно і своєчасно усвідомити завдання та потреби практики й запропонувати шляхи розв'язання її проблем. Оптимально виконати це криміналістична наука в змозі лише тоді, коли перед нею самою не буде накопичуватися комплекс нерозв'язаних теоретичних питань, що гальмують процес її подальшого розвитку та вдосконалення. У цьому аспекті одним з головних питань є визначення природи криміналістики та її місця серед інших наук.

Ступінь розробленості проблеми взагалі проблематика співвідношення криміналістики

з кримінальним правом залишається актуальною протягом досить тривалого часу та окремі питання якої були об'єктом дослідження таких відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-криміналістів, як О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, А.І. Вінберг, О.І. Возгрін, О.Ю. Головін, В.І. Громов, Л.Я. Драпкін, А.В. Дулов, Є.У. Зіцер, Г.О. Зорін, Є.П. Іщенко, А.О. Кавалієріс, В.Н. Карагодін, З.І. Кірсанов, В.Я. Колдін, В.О. Коновалова, С.Ю. Косарєв, В.І. Лебедев, Г.Ю. Маннс, Г.А. Матусовський, С.П. Митричев, Є.В. Німанде, В.О. Образцов, А.С. Подшибякін, Є.Р. Росинська, Т.О. Сєдова, Є.В. Смахтін, П.І. Тарасов-Родіонов, В.Н. Терехович, С.М. Трегубов, О.Г. Філіпов, О.В. Челішева, М.А. Чельцов, Б.М. Шавер, В.Ю. Шепітько, А.О. Ейсман, А.О. Ексархопуло, М.П. Яблоков, І.М. Якимов та ін. Інтерес до зазначеної проблеми з боку авторитетних учених раніше був, безумовно, закономірним у період становлення криміналістики і завдав міцний фундамент для подальшого розвитку наукової думки в цьому напрямку. У сучасних

же умовах динамічної трансформації наукових знань, актуальність питання щодо визначення зв'язків криміналістики з кримінальним правом обумовлена появою нових форм злочинної діяльності.

Мета статті – дослідження співвідношення кримінального права й криміналістики та встановлення їх інтегративного зв'язку на тлі вивчення одного й того ж об'єкту пізнання, проте у різних аспектах

Виклад основного матеріалу. Криміналістика виникла і розвивалася як наука, покликана забезпечити потреби діяльності з розслідування злочинів в ефективних засобах і прийомах, що спрямовані на розкриття злочину і встановлення всіх його обставин. У свій час основоположник криміналістики Г. Гросс зазначав, що криміналістика починається там, де закінчується кримінальне право. Якщо кримінальне право визначає злочинні діяння і покарання за них, то криміналістика відповідає на запитання, як досліджувати способи злочинів, як їх розкривати, які мали місце мотиви, цілі злочину та ін. [1, с. 12].

На нашу думку, криміналістика з часу свого зародження найтісніше пов'язана саме з наукою кримінального права. Так, на підставі ознак складів злочинів, що містяться в кримінальному праві, розроблюються окремі криміналістичні методики, будуються алгоритми розкриття злочинів, організується та планується розслідування. Щоб вирішити питання про те, як розслідувати злочин, потрібно знати, в чому воно полягає, якими ознаками наділене. У свій час Г. Гросс зазначав, що кримінальне право не є наукою для себе, і найцінніші з положень, ним встановлених (наприклад, про умисел, необережність, співучасть, замах, необхідну оборону, непереборну силу та ін.), мають лише одну мету – отримати практичне застосування. Але всі ці положення позбавлені всякого значення, якщо суддя не зможе застосувати ці абстрагованості до реальностей поточного життя: якщо він не розуміє або непрацюючо оцінює свідчення свідків, значення їх спостережень, якщо його вводять в оману прийоми зловмисників, якщо він не зуміє використати сліди злочину і якщо він взагалі не знайомий з незліченними положеннями, сукупність яких становить криміналістику [1, с. 8–9].

Таким чином, особливо важливе значення для криміналістики мають її зв'язки з наукою кримінального права. Досліджуючи норми кримінального закону, відповідні їм кримінально-правові відносини, злочини як винне скоєні суспільно небезпечні діяння, заходи протидії злочинності та інші найважливіші елементи кримінальної відповідальності, наука кримінального права не лише вирішує власні завдання, але й слугує методологічною основою для всіх юридичних наукових знань кримінального циклу. Тут є доречним зауваження з цього приводу В.Ю. Шепітька, який пише, що «... кримінальний закон встановлює відповідальність за скоєння різних діянь, викриття яких можливе лише за допомогою прийомів, засобів і методів криміналістики (проблема криміналізації та декриміналізації діянь). Розробка та реалізація окремих кримі-

налістичних методик показує дієвість норми кримінального закону або, навпаки, що вона є «мертвою», непрацюючою» [2, с. 46].

Слід зазначити, що особливо потужний вплив наука кримінального права робить саме на криміналістику, оскільки саме виникнення цього наукового знання було викликане необхідністю забезпечення за допомогою її засобів, прийомів і методів ефективної реалізації кримінального законодавства у соціумі. У цьому відношенні варто згадати слова автора перших робіт з криміналістики Г. Гросса, який ще в кінці XVIII ст. писав, що в певному сенсі ця наука є реальністю кримінального права [1, с. 9].

Дослідження кримінального закону, злочину і злочинності, складу злочину, наукових основ кваліфікації злочину, стадій вчинення злочину, кримінальної відповідальності і багатьох інших питань враховуються і використовуються при розробці як загальної, так і цілої низки окремих теорій криміналістики, в тому числі криміналістичних вчень про механізм та спосіб вчинення злочину, плануванні розслідування злочинів, криміналістичній характеристиці злочинів та ін.

Особлива частина науки кримінального права присвячена дослідженню ознак окремих видів злочинів і тому відіграє важливу роль для розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів, а також для розробки кожної окремої методики розслідування злочинів.

У цьому аспекті слід зазначити, що об'єкт криміналістики складають два взаємопов'язані види людської діяльності (негативної і позитивної) – «злочинна діяльність – діяльність з виявлення, розслідування і попередження злочинів». Відповідно до структури об'єкта криміналістики, визначається і предмет її дослідження. У сучасних наукових працях, як правило, констатується (з певними редакційними особливостями), що в предмет криміналістики входять дві групи закономірностей: 1) закономірності механізму вчинення злочинів та їх відображення у навколишньому середовищі; 2) закономірності, що проявляються в діяльності з розкриття і попередження злочинів. Названі закономірності слугують основою для розробки рекомендацій щодо засобів, способів і методів збирання, оцінки і використання доказів.

Таким чином, кримінальне право вивчає першу частину зазначеного об'єкта (злочинність) з точки зору нормативного визначення злочинами певних діянь, які є суспільно небезпечними, їх ознак, що знаходять відображення в понятті складу злочину. На наш погляд, цією наукою досліджується і друга частина об'єкта (протидія злочинності), наслідком чого є нормативне визначення видів і міри покарань за вчинення злочинів різних видів. Зв'язок кримінального права і криміналістики обумовлюється тим, що ці науки спільно вивчають злочинність, хоча і під різними кутами зору. Кримінально-правові положення і поняття («суб'єкт злочину», «склад злочину», «спосіб злочину», «співучасть у злочині») є визідними при формуванні криміналістичних характеристик злочинів окремих видів для розроблення відповідних методик розслідування.

Також кримінально-правові норми і відповідні теоретичні положення використовуються при формулюванні багатьох теоретичних положень і рекомендацій криміналістичної тактики (наприклад, тактичних прийомів допиту підозрюваного, свідків, потерпілих).

Зв'язок криміналістики і кримінального права визначається тим, що ці науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає злочинна діяльність. При цьому пріоритетність належить кримінальному праву, оскільки саме там формується поняття злочину взагалі і поняття злочинів окремих видів. Принципово важливою для криміналістики є кримінально-правові категорії «склад злочину», «спосіб злочину», «співучасть у злочині» та ін., які є визначальними для багатьох теоретичних положень криміналістики.

Аналіз питання співвідношення кримінального права та криміналістики дозволило нам у деякій мірі виявити окремі тенденції вдосконалення та розвитку криміналістики. Так, на нашу думку, подальший розвиток криміналістики безпосередньо пов'язаний з визначенням її місця в системі юридичних наук і залежить від процесів розвитку всієї системи права і, зокрема, трансформації кримінального законодавства. Ще раз акцентуємо увагу на тому, що криміналістика виникла як продовження кримінального права (Г. Гросс), оскільки давала відповідь на запитання, як досліджувати способи злочинів, як їх розкривати, як встановлювати мотиви і цілі злочину та інші. Але швидко стали очевидними зв'язки наукових положень і практичних рекомендацій криміналістики з процедурними питаннями розслідування злочинів, що обумовило її тісний зв'язок з кримінальним процесом. Саме це дало підставу для визначення криміналістики як науки, яка виділилася з науки кримінального процесу (М.С. Строгович). Поступово очевидними ставали зв'язки криміналістики з кримінологією і кримінальною політикою. У наш час з розширенням сфери застосування криміналістики і, відповідно, предмета її досліджень значно розширилися і її зв'язки з іншими юридичними науками. У сучасних умовах всебічного зростання значення демократичних цінностей в суспільному розвитку цей напрям став актуальним і вимагає

більш точного визначення місця і значення криміналістики в системі наукового знання з урахуванням її сучасних функцій.

Висновки. Таким чином, сучасна криміналістика є спеціальною, комплексною, інтегральною юридичною наукою, бо володіє різнобічними зв'язками з багатьма галузями юридичної науки, які вона використовує при формуванні своїх концептуальних положень і практичних рекомендацій з розкриття і розслідування злочинів. При цьому вона не вторгається у сфери інших юридичних наук і механічно не поглинає їх положення. І в той же час сама не розчиняється в інших знаннях. Криміналістика лише синтезує різні дослідження з питань протидії злочинності, що проводяться представниками інших юридичних наук та реєструє окремі їх положення в діяльність правоохоронних органів та суду. Спираючись на досягнення інших наук, криміналістика формує і обґрунтовує власні положення та рекомендації. Запозичені таким чином знання використовуються в криміналістиці також для створення і вдосконалення свого понятійного апарату, який повинен бути нерозривно зв'язаний з поняттями споріднених наук.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Ганс Гросс ; новое изд., переп. с изд. 1908 г. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
2. Шепитько В.Ю. Криминалістика XXI века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях / В.Ю. Шепитько // Современное состояние и развитие криминалистики : сб. науч. трудов ; под ред. Н.П. Яблокова, В.Ю. Шепитько. – Х. : Апостиль, 2012. – С. 41–54.
3. Даев В.Г. Взаимосвязь уголовного права и процесса / В.Г. Даев. – Л. : ЛГУ, 1982. – 170 с.
4. Возгрин И.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография / И.А. Возгрин. – СПб. : Юридический центр «Пресс», 2003. – 475 с.
5. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3-х т. Т. 1 Общая теория криминалистики / Р.С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 408 с.
6. Смахтин Е.В. Криминалістика: соотношение с уголовным и уголовно-процессуальным правом : [монография] / Под общ. ред. А.С. Подшибякина. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 232 с.
7. Ищенко Е.П. О месте и роли криминалистики в современной системе уголовно-правовых наук / Е.П. Ищенко // Криминалистика: первопечатный. – 2010. – № 1. – С. 5–9.